

האילן
10.3.2000

חסן זבינדי. מרגיש כל
חזמן מחד ודאגה

גבית הולנד לאילנות

כשחסן זביידי הובא
לחקירה בשב"כ הוא
היה אדם בריא וחף
מפשע. כעבור חודש
יצא משם במצב קטטוני
אקוטי ועדיין חף מפשע.
בחוס משפט אזרחי
שארך שמונה שנים חויב
השב"כ, בצעד יוצא
דופן, לפצות את זביידי
בכחצי מיליון שקל.
שב"כ, עינויים, פיצויים -
והכל בפרהסייה?

אפרת שטיגליץ

צילומים: עדי מזן

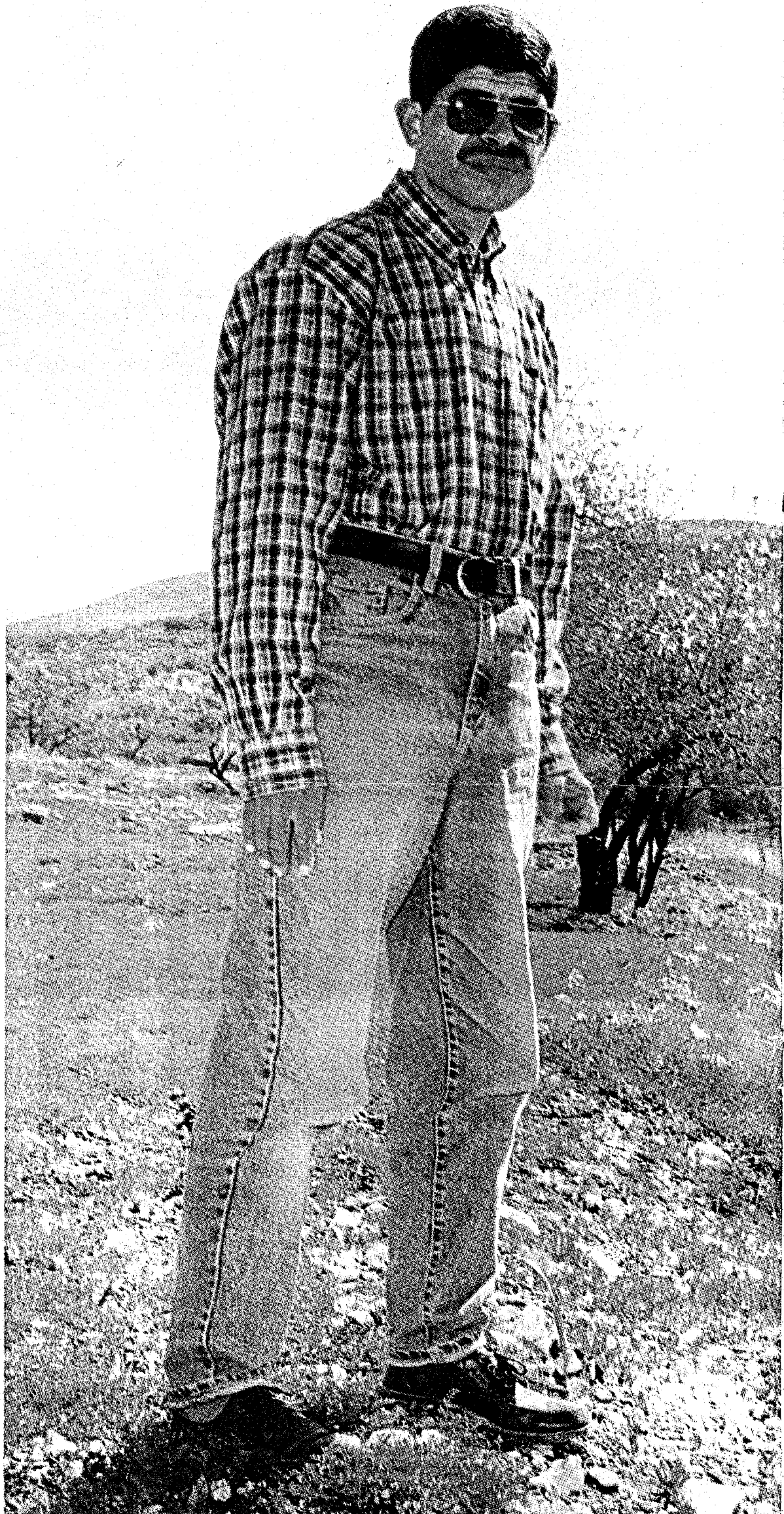
זו הפעם הראשונה שבה ניתן לפרסם שהי
שב"כ מפצה בסכום כה גבוה אדם שנחקר
על ירו, אומר עו"ד רן אסן. 438,230 שקל,
זהו גובה הסכום שאותו שילמה מדינת יש
ראל למשפחת זביידי, מכפר ענבתא שליך
טול כרם, בסוף ינואר 2000. הפיצויים שולמו במס
גרת הסכם פשרה בין הצדדים, שנחתם באוקטובר
1999, לאחר שבינואר באותה שנה ניתן פסק דין
חלקי, על ידי השופטת מיכאלה שידלובסקי-אור
מבית המשפט המחוזי בירושלים. "למרות שמדובר
בפשרה", מבהיר עו"ד אסן, שייצג את חסן זביידי,
"פשרה שבמסגרתה לא הכירה המדינה באחריות
לפגיעתו של התובע, מבחינת הפומביות שניתנת
לה מדובר בתקרים".

בספטמבר 1992, באישון לילה, פרצו כוחות
הביטחון הישראליים לביתו של חסן זביידי, שהיה אז
בן 33, ועצרו אותו (פרטי החשדות נגדו אסורים לפי
רסום). הוא נחקר תחילה במתקן השב"כ שבטול
כרם, אחר כך הועבר לכלא פרעה, ממנו שוחרר, או
הושלך למעשה, באופן מתמיה וללא כתב אישום.
33 הימים שבהם שהה זביידי במתקני המעצר פגעו
קשות בנפשו והרסו את חייו.

כבר במהלך המעצר הוא נשלח למרפאות בעק
בות "התנהגות מוזרה", כך מצוין במסמכים השמור
רים בקלסרים מסודרים במשרדי עמותת "רופאים
לזכויות אדם", שסייעה לזביידי מיד כששוחרר ממ
עצרו. פסיכיאטר של העמותה שברק את זביידי יום
לאחר שחרורו מצאו במצב של "קטטוניה אקוטית".
זביידי לא היה מסוגל לזהות את אחיו, אשתו וילדיו,
ולא לתקשר עמם. הוא לא הבין את הסובב אותו ולא
היה מסוגל לאכול בכוחות עצמו. הוא רעד באופן
תמידי ועשה את צרכיו ללא שליטה.

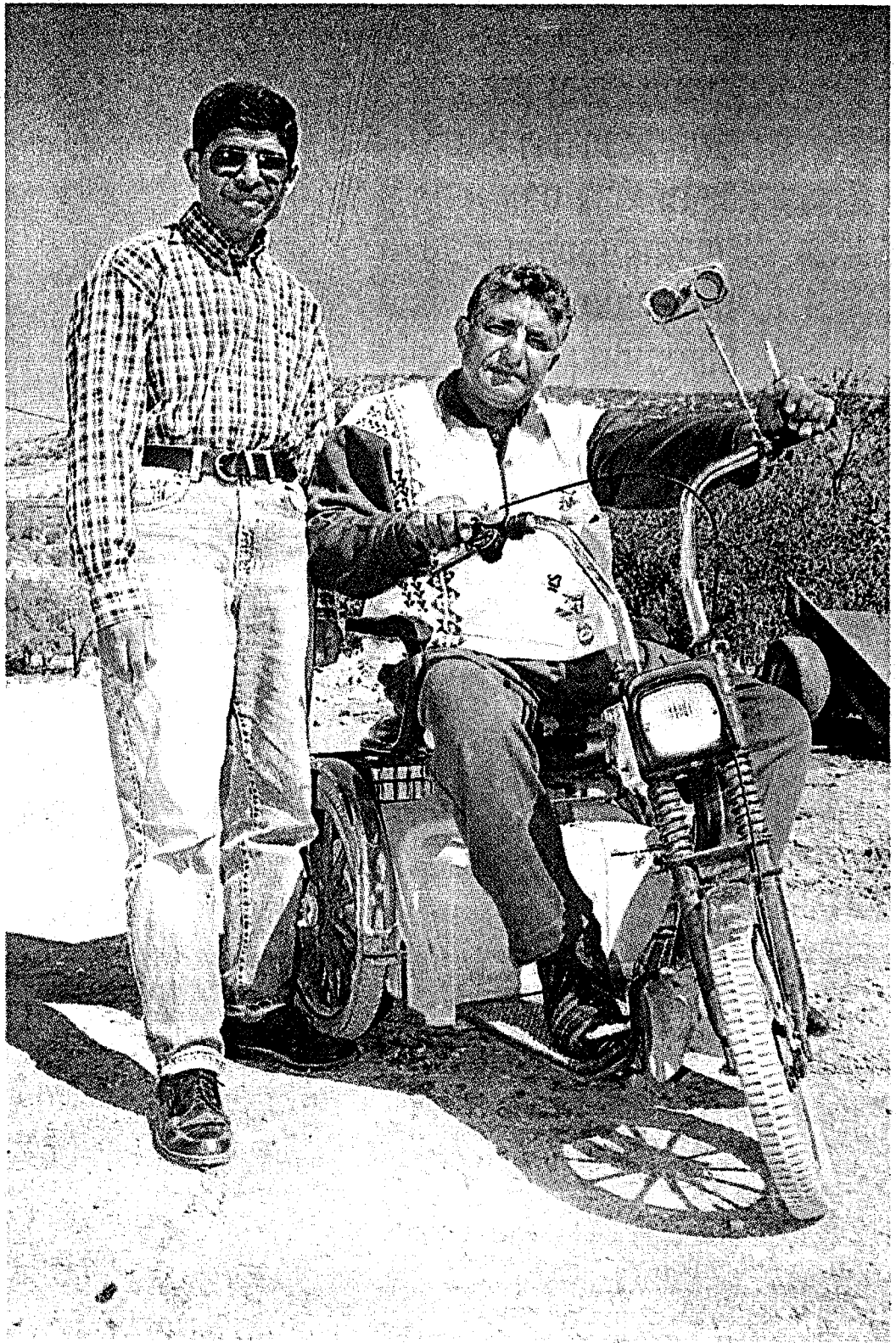
רק לאחר מספר שבועות, ותחת טיפול וסיוע
של רופאים מתגדבים מעמותת הרופאים, השתפר
מעט מצבו. עד היום הוא אינו מסוגל לספר בעל פה
את מה שעבר עליו. אבל גם כך, בעיקר באמצעות
תנועות, הוא הסביד כי חוקריו חנקו אותו והיכו
אותו מכות קשות על ראשו, עד כדי כך שבשלב
מסוים חשב שהוא מת.

שמונה שנים נמשך מאבקה של משפחת זביידי,
בתביעה לקבלת פיצוי על העוול הנורא שנגרם לחי
סן, אחר מעשרת האחים במשפחת זביידי. את המא
בק ניהל האח אהמד זביידי. הוא זה שפנה לסלאח
המשך

**חסן זביידי: "מנגנוני הביטחון
הישראליים מענישים בצורה מאוד
קלאסית, מבנית, בלי להשאיר
סימנים. הם פוגעים פגיעה כזאת,
שההשלכות הנפשיות שלה יותר
קשות מכל הפגיעה הגופנית"**

**חסן זביידי: "אני קורא
לעם הישראלי שיפעל נגד
מנגנוני הביטחון, שירסנו את
אלה שמרגישים את עצמם מעל
החוק. לא ייתכן שבתקופה של
עולם מודרני ייעשו מעשים
שנעשו לי"**

חסן (משמאל) ואחיו, אחמד זביידי. כסמית הפסדנו, אבל אידיאולוגית ניצחנו

עוברות ברחובות בשמלות ארוכות וכאפיות. בדרך לכפר ענבתא פורחות השקריות. השמים תכולים, השמש החורפית נמוכה ומסנוורת, בין עצי הזיתים נראים שדות ירוקים מאוד. "לא הייתי כאן כבר שנה וחצי", אמר חאג' יחיא כשהתקרבנו לביתו של חסן, "אני מקווה שאמצא את הבית".

זיהיתי מיד את חסן זביידי לפי התמונות שהתפרסמו בעיתונות. הוא נראה כמו לפני שמונה שנים, לבוש בקפידה, ג'ינס, חגורה, כותונת משוכצת, מעיל, שיער מסורק למשעי. גופו נוקשה, קפוי. סלאח, שהתפעל ממראהו, חיבק אותו בחום. הושטתי לו יד. הוא לא הביט בי, כאילו פחד ממני, אבל הושיט לי יד. אצבעותיו היו קפואות מקור בלתי צפוי, מצמד רר. גם הצלם ציין את כף ידו הקרה, כאילו חשפה היד באופן מבעית את תחושות בעליה. זביידי, בן 42 כיום, נשוי ואב לארבעה ילדים, שנולדו לו לפני שנעצר. מאז שחרורו לא נולדו עוד ילדים, עניין שמטריד אותו ומעכיר את רוחו.

אחמד זביידי, בן 52, קיים את פנינו בחיך. כף ידו החמה לחצה חזק את כף ידי. ב-1991 נפצע אחמד בתאונת עבודה. הוא עבר כקבלן בהרצליה פיתוח ובכפר שמריהו, מערב בטרון נפל עליו ומאז הוא משותק בפלג גופו התחתון. הוא קיבל את פנינו על כיסא גלגלים ממונע. התיישבנו בשמש, על הכביש, ליד הבית. תוך רגע הובאו כיסאות פלסטיק, וד נאייב, אשתו היפה, אם 12 ילדיהם, הגישה קפה שחור ותה וקיבלה תפוזים ואשכוליות. חסן ישב קפוא, מנותק, לא הביט בי ולא השתתף בשיחה.

שילין על עצמו

"לואיס אוהב למעוך להם את האשכים", הכריזה הכותרת שהתפרסמה בדצמבר '92 במקומו "צומת השרון". "כשוע" דת לנדוי התירה 'לחץ פיסי מתון', היא בטח לא התכוונה לשיטות החקירה הנהוגות במתקן השב"כ בטויל'כרם", נאמר בכותרת המשנה לכתבה. "בחודש האחרון בלבד ריווחו שלו" שה עיצרים על עיניו קשים, ועדויותיהם נסמכות על חוות דעת רפואיות. אחד מהם, שהיה שפוי לחלוטין לפני מעצרו, לקה בקטטוניה חמורה". לצד הכותרת הופיעה תמונתו של חסן זביידי, יושב קפוא, מבטו מבוהל ולא ממוקד, כאילו נעוץ בעצמו, ואצבעותיו קפוצות, ולצדה תמונותיהם של עיצרים אחרים שסבלו מהתעללויות ונפגעו קשה כתוצאה ממעצרים. באותה שנה פורסמה ב"מעריב" כתבה דומה, עם צילום של זביידי ובנו, ובעיתונים נכתבו מאמרי מערכת שהזכירו את המקרה שלו, שאף סוקר בכתבה של "יומן" בערוץ 1. הוא גם הופיע בתוכניתו של גבי גיית, שבה התראיינה ר"ר רוחמה מרטון, הפסיכיאטרית שהקימה את עמותת רופאים לזכויות אדם ב-1988 ושטיפלה בזביידי. הוא הוצג בתוכנית כמעין הוכחה חיה לאדם פגוע כתוצאה מעינויים.

התהליך המשפטי-ביורוקרטי היחיד האפשרי במקרים אלה, המבוצע במסירות על ידי ארגוני זכויות האדם, בוצע גם במקרה של חסן זביידי: הוגשו תלונות לרשויות למיניהן - ראש הממשלה, שר המשפטים, שר הביטחון ופרקליטות המרינה - בצירוף עדויות שגבו מתנדבים מארגון "בצלם" ומעמותת הרופאים לזכויות אדם. הטיפול בפגועים לווה ברר טינה של שיגור מכתבים וקבלת תשובות לקוניות נוסח "הע" המשך בעמ' 58

ביתו. טייבה, שהיתה יכולה להיות עיר יפה לולא היתה כה מוונחת, היא מקום ראשון במדינה במכוניות גנובות, אבל "כאן את יכולה להשאיר אותה ולנסוע לחו"ל לכמה חודשים, אף אחד לא ייגע בה", מחייך חאג' יחיא, בטוח בעצמו ודובר עברית רהוטה. מביתו אנחנו נוסעים יחד לביתו של אחמד זביידי שבכפר ענבתא, שם חסן העריך שניפגש.

בעשר וחצי בבוקר המעבר לשטח A עמוס מכוניות משני הצדדים. החיילים במחסום עושים את מלאכתם. טול כרם היא ארץ אחרת, הריחות, האדריכלות, חלונות הראווה. רגלי פלשתינ מתנוססים על הבתים ותמונות גדולות של ערפאת בכיכרות. ילדים בתלבושת אחידה, מובטלים יושבים בקרונות רחוב, מעלעלים בעיתונים, מעשנים. הנשים, עקרות הבית,

**אחמד זביידי: "עד עכשיו יש לו
חשש שאם הוא ידבר ויספר מה
עשו לו - יענישו אותו. אפילו
לנו, האחים שלו, הוא לא רוצה
לספר. הוא רוצה לשכוח את כל
הטראומה הזאת"**

המשך
חאג' יחיא, מעמותת הרופאים לזכויות אדם, מיד עם חזרתו של אחיו השבור מן הכלא הישראלי.

סלאח חאג' יחיא, רכז עבודת השטח של עמותת הרופאים, בן 33, נשוי ואב לתאומים, הוא ערבי ישראלי שמתגורר בטייב בה. בגיל 20 הוא למד עיתונאות בבית ציוני אמריקה, אחר כך עבד במקומונים שונים, ומאז 1988, השנה שבה נוסדה עמותת הרופאים לזכויות אדם, הוא עובד בשירותה. בהתחלה עבד בהתנדבות, אחר כך בחצי משרה, וכיום הוא עובד במשרה מלאה, שכוללת שעות משרד בתל אביב, ארגון "שבתות רופאים" באזורים שבהם אין שירותי רפואה סדירים ברשות הפלשתינית, שבתות שבהן רופאים מתנדבים מגישים עזרה רפואית לעשרות נזקקים, פעילות למען חופש תנועה של רופאים וחולים וכיוצא באלה. במסגרת תפקידו כבר היה פעמיים בתוניס, בפגישות עם המנהיגים הפלשתינאים הבכירים.

"למרות פסיקת הבג"ץ (כנוגע לאי חוקיות העינויים, א"ש), גם עכשיו מרווחים פלשתינאים על עינויים במעצר של זרועות הביטחון בישראל", אמר חאג' יחיא. "ובי ווראי שבזמן האינתיפדה יש רבים שנפגעו סתם, על לא עוול בכפם, ילדים, רועים, עצירים שעונו והוכו קשות בתקופות המעצר והמאסר שלהם. רובם לא הצליחו לקבל שום פיצוי מהמדינה".

קפוא, מנותק

נפגשנו, חאג' יחיא, הצלם ואני, בתחנת הרלק בטייבה, משם נסעתי אחריו בתוך העיר כדי להחנות את מכונית ליד

ניין בכריקה", "לא נמצאו כל חריגות", או "המכתב הועבר אל". תכתובת כזאת, שמכילה גם מסמכים רפואיים, עדויות של רופאים, תביעות וסיכומים של מהלכים משפטיים, מתע-רת גם את "המקרה", את "התיק" - מהלך חייו העגום של חסן זביירי בשמונה השנים שחלפו מאז החודש ששינה את חייו.

"אפילו לא שיחררו את אחי מבית הסוהר, פשוט זרקו אותו לרחוב", אומר אחמד, אדם שופע אנרגיה וחיות, עיניו ערניות ופיקחיות, הדובר גם הוא עברית מצוינת. "לקחו לאנשים שלי, נו, פלשתינאים, את תעודת הזהות שלהם, והכריחו אותם לה-חזיר את חסן הביתה. כשהוא הגיע, לא זיהינו את הבן שלנו. מהחודש הזה במעצר (מתקן השב"כ בטול כרם) ובבית הסוהר (כלא פרעה) אחי יצא בחור אחר לגמרי".

למרות שחסן ישב בשמש של כפר עגבתא קפוא ומכונס בתוך עצמו, שותה כשקט את התה, היה ברור שהוא מקשיב לדרכים ונתון כחרדה. נדרשו מספר שיחות טלפון מצד סלאח חאג'ייחיא כדי לשכנע את חסן להיפגש איתנו. יש לו קושי עצום לשוב ולדון בעברו. עכשיו, בתום המשפט, הוא רוצה מאוד לשכוח את מה שהיה, להצליח לבנות חיים חדשים, למצוא עבודה.

"יום אחרי שחסן הגיע הביתה פנינו אל חאג'ייחיא, שהיה מוכר באזור שלנו כמי שמטפל במקרים כאלה", מספר אחמד. "ס-לאח הפנה אותנו לעמותת הרופאים והם התחילו לטפל במצב ולעזור. כל הכבוד לעמותה שעזרה לנו משמאל ומימין. אם לא היתה העמותה, לא היינו יכולים לע-שות בדיקות ולקבל את חוות הדעת על מצבו של חסן ולקבל את העזרה שקיבלנו. העמותה גם הפנתה אותנו לעורכי הדין שטיפלו בתיק שלנו".

הטיפול בתיק התנהל בעצלתיים. עקב התלונות ברקה את המקרה עו"ד רחל סר-כר, המשנה לפרקליט המדינה לתפקידים מיוחדים. בתוצאות בדיקתה מסרה סוכר שזביירי התנהג באופן מוזר במעצר ונכדק על ידי רופאים בבית חולים אזרחי, ואלה לא מצאו שום ממצא המחייב טיפול או מתן תרופות. הפרקליטה מצאה שלא היו אירור-עים או חריגות בחקירה.

הואיל והטיפול בתיק התמשך, החליטו בני משפחת זביירי שלא לחכות עוד והגיי-כו, באמצעות עו"ד אסן, תביעת פיצויים נגד מדינת ישראל. כתביעה נטען שברור מנסיבות המקרה שזביירי נחקר על ידי השב"כ באמצעים שגרמו לנזקים הנפשיים החמורים שנתגלו אצלו. התביעה הסתמכה על חוות דעת של הפסיכיאטרים ר"ד רוח-מה מרטון ור"ד אלכסנדר זיידל, שקבעו כי זביירי לוקה בסטופור דמוי קטטונייה, הפר-עה נפשית קשה הגובלת בפסיכוזה, פגיעה שמקנה נכות תמידית של 70%, וכן שיש קשר בין תנאי המעצר והחקירה לבין הנ-כות.

בכתב ההגנה חזר נציג המדינה, עו"ד אהרון גל מפרקליטות מחוז תל אביב (אור-חי), על ממצאי הבדיקה של עו"ד רחל סר-כר, וטען שכוחות הביטחון מילאו באופן סביר את חובותיהם כלפי זביירי. עוד נטען בכתב ההגנה שמעצר וחקירה של כל אדם גורמים ללחץ נפשי בלתי נמנע, וכי מע-שיו של זביירי הם שהביאו למעצרו וחקיר-תו, ולכן אין לו להלין אלא על עצמו. ההגנה הסתמכה על חוות דעת של הפסי-

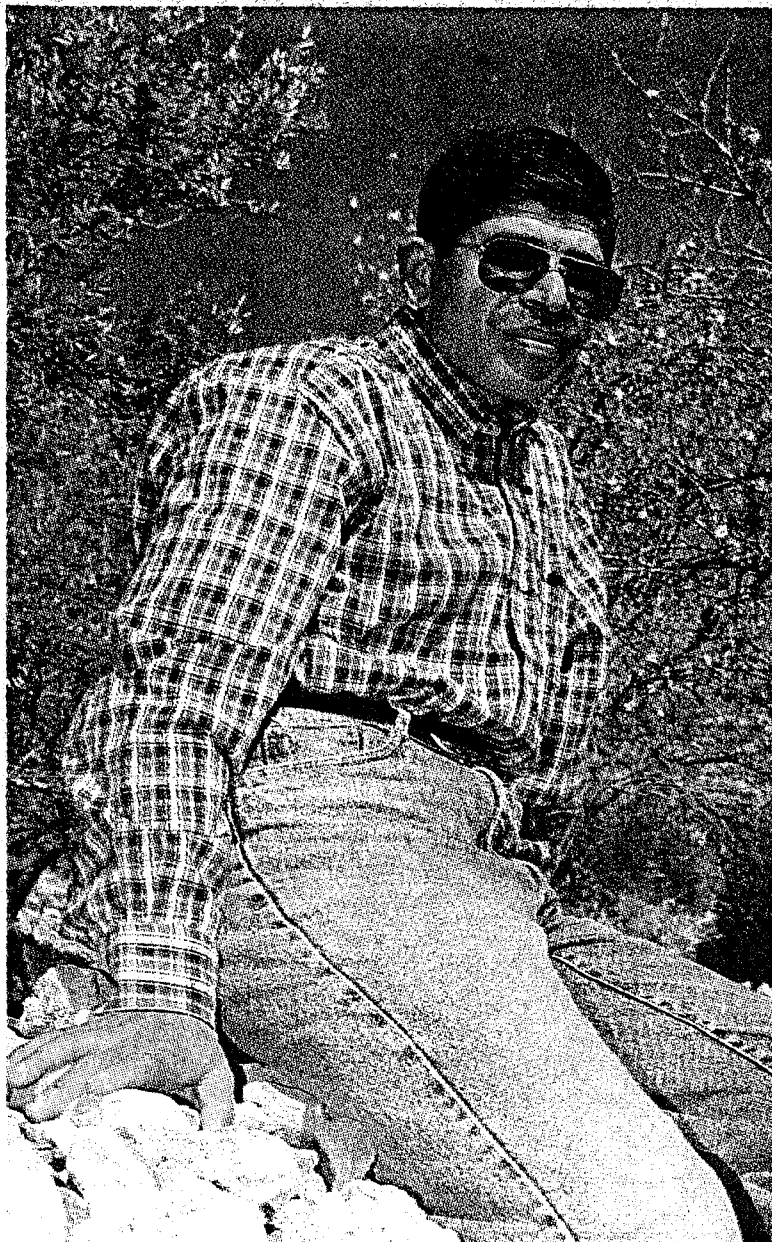
כיאטר הפרופ' שמואל טיאנו, שציין כי מדובר במצב של הת-חוות וקבע לזביירי נכות פסיכיאטרית ומנית של 10% למשך חמש שנים.

ח' כמו ח'ה

הדיון בתביעה התנהל בבית המשפט המחוזי בירושלים, לפני השופטת שידלובסקי, ולבקשת המדינה החליט בית המ-שפט לאסור על התובעים ובא כוחם להעביר לגורם זר למש-פט, לרבות אמצעי התקשורת, את מסמכי השב"כ והצבא שקיבל התובע לעיונו. כמו כן החליט בית המשפט שראיות מסוימות אסורות לפרסום ויישמעו בדלתיים סגורות. צווים אלה תקפים עד היום.

אחמד: "אנחנו עשרה אחים, ועמדנו כמו גוף אחד לעזור למשפחה של חסן ולדאוג לו. כבר שמונה שנים שחסן לא עובד. אנחנו עוזרים לו שיקבל טיפול טוב ותרופות, עוזרים לאשתו ולילדים, כך שכספית יצאנו מהמשפט הזה מקופחים לגמרי. הדי השופטת קבעה שהם אשמים וקבעה סכום מסוים של פי-צויים, אבל העורך דין של המשלה נכנס למשא ומתן שנמשך

אחמד זביירי: "היו שנים שהוא היה נוכח אבל בעצם לא היה. הוא חי, אבל חי כמו חיה. הוא היה עם הראש באדמה, כאילו הוא בעולם אחר. שנים רבות הוא לא הכיר ולא זיהה אף אחד, אפילו לא את הילדים שלו, ואחר כך היו לו הרבה התפרצויות בבית"

חסן זביירי. מה שהם משלמים לא מספיק וזה חבל

אחמד זביירי: "קיבלנו 60% מהסכום האמיתי. אם מחלקים את הסכום הזה לכל החודשים שבהם הוצאנו כמעט 4,000 שקל לחודש על טיפול בחסן, מבינים שהסכום הזה מקפח אותנו. בסכום הזה חסן לא יכול לבנות בית. הוא רק יחזיר חובות לבל מי שעזר לו עד עכשיו"

ונמשך. גם אנחנו לא רצינו לגרור את זה עוד ועוד וקיבלנו 60% מהסכום האמיתי. אם מחלקים את הסכום הזה לכל החודש-שים שבהם הוצאנו כמעט 4,000 שקל לחודש על טיפול בחסן, מבינים שהסכום הזה מקפח אותנו. בסכום הזה חסן לא יכול לבנות בית. הוא רק יחזיר חובות לכל מי שעזר לו עד עכשיו.

"שום פיצוי לא יחזיר לנו את הבחור שהיה לנו, אבל חבל לי שנשארנו עם הרגשת מרירות בנושא הכספי, שלא יכול להבטיח כלום לעתיד של הבנים שלו ובטח שלא לפצות על הכאב והעוול שנגרם גם להם. עכשיו המצב שלו השתפר, הוא יכול לשבת עם הילדים ולעשות איתם שיעורים, אבל היו שנים שהוא היה נוכח אבל בעצם לא היה. הוא חי כמו חיה. הוא היה עם הראש באדמה, כאילו הוא בעולם אחר. שנים רבות הוא לא הכיר ולא זיהה אף אחד, אפילו לא את הילדים שלו, ואחר כך היו לו הרבה התפרצויות בבית".

כיום נמצא חסן בפיקוח התוכנית לשיקום אסירים, ששיי-כת ללשכת הסעד של הרשות הפלשתינית, ומקבל עזרה נפי-שית. "בממשל הפלשתיני אין מי שיטפל כמו שצריך במשפחות שנפגעו", אומר אחמד, "ואם ממשלת ישראל רוצה שלום, היא חייבת לקחת אחריות גם על הנזק שהיא גרמה לאנשים, ולא להתנער ממנו. אני מכיר המון אנשים שנפגעו, הרבה נכים, אבל לא כל אחד מוכן לרדוף אחרי מצבו. אנחנו רדפנו אחרי הצדק. אם לא היינו מהירים ולא היינו מגיעים למקור מות הנכונים - לא היינו מגיעים לכלום, היו זורקים אותנו כמו שורקים כלב".

"גם היה לנו הכוח לא לוותר", הוא מר-סיף. "קיבלנו איומים מהממשל הצבאי כדי שנפסיק את כל התהליך הזה. הם איימו עלינו שלא ייתנו לבנים שלנו לעבוד בטול כרם, שיהרסו לנו את הבית אם נמי-שיך במשפט. אבל לא נכנענו. הרי מה הם היו עושים? היית נכנס לממשל ומבקש אי-שור, היו שולחים אותך לשב"כ, ושם היו מנסים להכריח אותך להיות משתף פעור לה, שאם לא תהיה - הם לא יתנו לך אי-שור. או אם אתה חוק ומאמין - אתה לא נכנע, אבל אם אתה רך - אתה נופל".

"אם מדינת ישראל והעם היהודי רוצים לעשות שלום אמיתי עם העם הפלשתיני, או לא בדרכים האלה. אם אני רואה שהצד שמולי רוצה לכפר על הנזק שהוא עשה, לפצות כל אדם שנפגע, או אני אתן חזרה את מה שמגיע עם כבוד. כספית הפסדנו במשפט הזה, אבל אידיאולוגית ניצחנו. הרי בתשלום הכסף הזה הם מודים שהם גרמו לפגיעה בחסן, והם צריכים לשלם על זה. רק מה שהם משלמים לא מספיק וזה חבל".

"אנחנו משפחה שעמדה כנגד הכיבוש, כל האחים שלי היו עצורים לפחות פעם אחת, אבל רווקא חסן היה העדין והמלומד שבינינו. הוא גמר את אוניברסיטת אל-נג'אח, למד ראיית חשבון, ובזמן שנעצר הוא עבד בחנות שלו ולא היה מעורב בכי-לום. הוא היה בחור טוב והוציאו אותו מהכי-לא כמו סמרטוט. עכשיו, אינשאללה, המצב שלו משתפר, אבל לא מקבלים אותו לעבודה".

"החברה שלנו לא קלה", אומר אחמד בצער, "וחסן לא מצליח להתערוך בה מה-דש. יש לו תקופות רעות ותקופות יותר טובות. עד עכשיו יש לו חשש שאם הוא ידבר ויספר מה עשו לו - יענישו אותו, כך או אחרת. זה הפחד שלו. אפילו לנו, האחים שלו, הוא לא רוצה לספר. הוא רוצה לשכוח את כל הטרואמה הזאת. הוא רוצה לעבוד. ממה שהצלחנו להבין, הוא חוזר וסיפר ששמו לו שק על הראש ודפקו לו על הראש, כאילו עם פטיש. הוא היה אומר 'מרכיצים לי בראש, מרכיצים לי בראש'. היו משאירים אותו קשור עם שרשראות, ידיים ורגליים מאחור, יותר מיום. גם קשרו אותו למיטה. בכלא פרעה הוא התפרע מתוך זה שהוא היה כבר חולה, ואפילו החברים שלו בתא קשרו אותו למיטה כדי שלא ישתולל".

"אפילו עכשיו, שהמשפט הסתיים, חסן עדיין חש דאגה. בזמן המשפט החוקרים היו רודפים אחריו, מנסים להוכיח שהוא כאילו עושה הצגה וזה הטריר אותו מאוד, המעקבים שלהם. אם הוא היה מתחיל לעבוד במשהו, הם היו מתחילים להציץ והוא היה עוזב. תמיד מוכיחים לו מה היה, והוא לא מצי-ליח להסתגל ולעשות עבודה תקינה. מאז שהוא השתחרר מהי-כלא, כל דבר קטן פוגע בכריאות שלו. יש לו כאבי ראש ממושכים, הוא סובל מטחורים ויש לו כאבי גב".

חסן זביירי דיבר בשקט כשענה לכמה משאלותי, קולו עדין, בערבית רהוטה וברורה. את דבריו הפנה אל חאג'ייחיא,

שתירגם לו את השאלות, בלא שאפילו יציץ בי או בצלם. "אני קורא לעם הישראלי שיפעל נגד מנגנוני הביטחון", הוא אומר, "שירסנו את אלה שמרגישים את עצמם מעל החוק. לא ייתכן שנתקופה של עולם מודרני ייעשו מעשים שנעשו לי. העם היהודי קורא לעולם למחות נגד מה שעשו הנאצים, אבל מנגנוני הביטחון הישראליים, השב"כ, מענישים בצורה מאוד קלאסית, טכנית, בלי להשאיר סימונים. הם פוגעים פגיעה כוזבת, שהשלכות הנפשיות שלה יותר קשות מכל הפגיעה הגופנית."

אתה אוסטימי?

"אף על פי שהמצב שלי משתפר אין לי הרבה תקווה בחיים. אני יושב אתכם כאן, אבל בכל הכנות, אני מרגיש כל הזמן חוזר וראגה". כשקמנו להצטלם ולהיפרד ולחצתי לפרידה את ידו, היא כבר היתה חמימה מעט. שלוש שעות בשמש עשו את שלהן. בטול כרם, בדרך חזרה לטייבה, עקבתי אחרי חיילי או"ם פעלתנים, כהי עור, לובשים מדים מגומרים, כחלחלים, והיה נרמה לי שכולנו סטטיסטים באיזה מותחן מטורף ונוגע ללב.

האישי הוא הפוליטי

"פסק הדין במשפט של זביירי הוא תקדימי במובן שהמדינה משלמת לפלשתאיניאני שניזוק בחקירת שב"כ סכום כסף כל כך גדול שמתפרסם ליריעת הציבור", אומר עו"ד אסן. "בתיקים אחרים, גם אם הושגה פשרה והוסכם על סכום כסף גדול, הוא נשאר חסוי בין הצדדים". בתיק של זביירי היו גם חלקים חסויים. עו"ד אסן קיבל לעיונו את חומר החקירה החסוי, אך בית המשפט אסר עליו להעביר אותו לגורם שלישי, למשל התקשורת.

אסן נולד ברומניה ב-1956, ובן שש עלה לישראל. בגיל 13 ירד עם אמו לגרמניה, שם למד משפטים. הוא חזר לישראל בגיל 24 וכמ

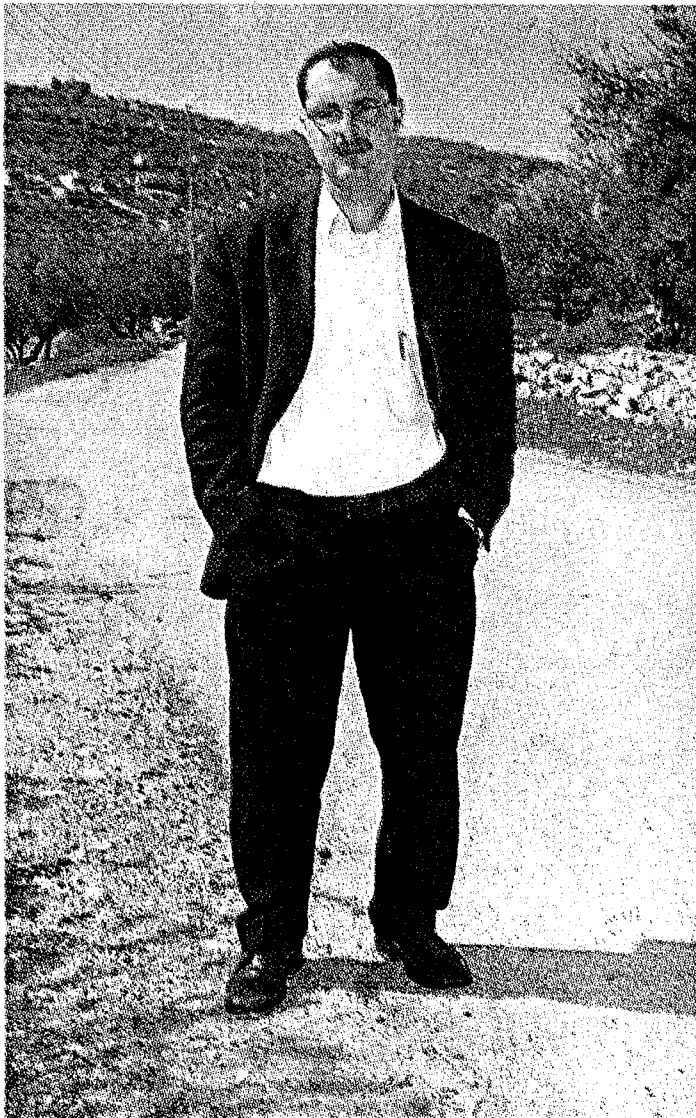
סגרת שירותו הצבאי שירת כסניגור בפרקליטות הצבאית. כשהשתחרר היה שכיר במשך שבע שנים במשרדו של עו"ד אמנון זכרונ, שם ניהל את "מחלקת הביטחון והריגול", כהגדרתו. בין היתר טיפל בתיקים של ואנונו, שבתאי קלמנוביץ', שמעון לוינסון, יוסף עמית ומרקוס קלינברג. זה שש שנים הוא בעל משרד עצמאי, שעיסוקו העיקרי הוא תיקים מסחריים ואזרחיים.

"המעורבות והטיפול שלי בתיבות נזיקין של פלשתאנים הם עיסוק צדדי שנעשה מסיבות מצפוניות", הוא מבהיר. "חלק מההוויה שלי קשור לנושא של גרמניה, לעיסוק בשואה ובפשיזם. בקרב העם היהודי יש שתי מסקנות קיצוניות שאפי שר להסיק מאירועי השואה והפשיזם. אחת - שהעולם כולו נגרנו וצריך להילחם ברייבנו בכל האמצעים ללא אבחנה, והשנייה - שמרדיפתנו כמיעוט אנחנו צריכים להקפיד הקפדה יתרה על זכויות האדם, ובמיוחד זכויות המיעוטים והאנשים שנתונים תחת שלטון צבאי שלנו. לכן, כששבת מגרמניה, לאורך כל הקריירה שלי הקפדתי להילחם בתופעות של פגיעה בזכויות אדם."

ב-1985, תוך טיפול בתיקו של פייסל אבו שראת, שהיה סגן מפקד כוח 17 בבירות בשלהי מלחמת לבנון, נחטף בלב ים בדרכו מלבנון לקפריסין ועבר עינויים קשים, נחשף אסן לראשונה לתופעה של עינויים בישראל. "כתבתי אז מכתב ליי צחק רבין, שהיה אז שר הביטחון ושאלתי מה פתאום מדינת היהודים מענה. הוא ענה לי במכתב שגם השבויים שלנו לא זורכים ליחס טוב בכלא, משהו בסגנון הזה. כמוכן שלא השתכנעתי מהנימוק הזה והחלטתי להמשיך להילחם בעינויים."

"עמותת הרופאים לזכויות אדם, שלה מגיע כל הקרדיט על הטיפול המסור, העיקש והיעיל בענייניו של זביירי, פנתה אלי לטפל משפטית בתיק הזה. מניסיוני ומעורבותי בנושא, אחת המסקנות שלי היתה שההליך של שליחת מכתבי תלונה לרשויות הממסד, שאחריהם אמורה להיפתח חקירה פלילית, יסתיים בהצהרות נוסח 'אין עניין ציבורי בתיק', 'בדקנו ולא נמצאו ראיות', 'החוקרים טוענים שהמירע שבידיכם אינו נכון' וכו'. אפשר למצוא, לצערנו, אין סוף של תכתובות בנוסח הזה, בכל משרדי האגודות והעמותות שפועלות למען זכויות אדם. ההליך הפלילי נעצר באיבו, אלא אם חוקר יורה במעשיו, מה שלא קורה. הרי עינויים מתרחשים בחדר סגור - חוקר מול נח"ק."

לאור זאת החליט אסן שהדרך היחידה "לדרוף את הרב"רים" היא להגיש תביעה אזרחית. בתביעה אזרחית יש כללי ראיות אחרים, הוא מסביר. בניגוד לתביעה פלילית, שבה הנח"ק צריך להציג ראיות בדרגה שמתקרבת לוודאות, כלומר צריך 95% של הסתברות כדי להרשיע, בתביעה אזרחית נדרש שים רק 51% של הסתברות כדי להוכיח את הטענה. בנוסף

סלאח חאג' יחיא. יש עוד רבים שנמנעו על לא עוול בכפם

לכך במשפט אזרחי התובע הוא היוזם, והנתבע עת, המדינה, צריכה להגן על עצמה. "במשפט פלילי המצב הוא שהמדינה מאשימה את הנח"ק בשותפות בארגון עוין, ואז הנח"ק מתלונן על החוקר שלו, והחוקר יכול לטעון שיש לנח"ק קר אינטרס להפיל אתו כדי לפסול את ההר"אות שלו. בהליך האזרחי, האינטרס המוגדר של התובע הוא לקבל פיצוי כספי, ולכן אינו יכול להיות מואשם בכך שפנייה לבית המשפט תעניק לו 'זווה משני' כלשהו."

מאחר שהגשת תביעות פליליות מצד המדינה עונה היתה עד כה הליך בלתי יעיל, ומאחר שהמסלול של עתירה לבג"ץ, גם אם הוא מצליח, נוגע למה שיתרחש בעתיד ולא תופש לגבי מה שכבר נעשה, סבור אסן שהגשת תביעות פיצויים אזרחיות בשם נחקרים שנחקרו בעינויים עשויה לעשות צדק עם המעונים. גם אם המשפט נמשך זמן רב, הוא אומר, במסלול האזרחי הנחקר המעונה עשוי לקבל איזשהו פיצוי, איזשהו צדק.

אסן: "במקרה של משפט אזרחי, בית המשפט יכול להכריע שהמדינה אחראית לנוזק שנגרם לתובע, כלומר לנחקר שעונה, בכך שהפעילה כלפיו אמצעי חקירה לא חוקיים. הכרעה כזו לא התקבלה במקרה של זביירי. האפשרות השנייה היא שהמדינה תציע שהתובע יקבל פיצויים כספיים כמסגרת של פשרה."

מה יכול להביא אותה לבחור באפשרות הזאת?

"מגיעים להסכם פשרה כשאחד הצדדים, או שניהם, חוששים שיפסידו את המשפט. אם לא היה קיים חשש כזה, זביירי לא היה מקבל אגורה שחוקה, והמשפט הזה היה נמשך. ואם למדינה היה רק חשש קטן להפסיד במשפט - היא לא היתה מוכנה לשלם את הסכום הנכבד שהיא שילמה בהסכם הפשרה. לפי הסכם הפשרה ניתן להסיק שהמדינה העריכה את סיכוייה להפסיד ביותר מ-50%. כדי להגן על עצמה כראוי, היתה המדינה צריכה לחשוף את השיטות ואמצעי החקירה שבהם השתמשה כלפי זביירי, מה היה השיקול להפעלת אמצעי החקירה המסוימים במקרה הספציפי שלו, וכידוע, גם החדש שבגיננו הוא נעצר היה טפל."

שלא כנהוג בתיבות נזיקין, אומר אסן, בהן נידונה קודם כל שאלת האחריות ורק לאחריה שאלת הנזק, במשפטו של זביירי, ביוזמת המדינה, נדונה קודם כל סוגיית הנזק. הריון בסוגיית האחריות נדחה, וכתוצאה מכך נמנע מהמדינה הצורך לחשוף את אמצעי החקירה החסויים. שיקול נוסף שהכריע לטובת הדרך הוא נבע מהפערים הגדולים בין טענת התובעים ל-70% נכות לצמיתות, לעומת טענת המדינה ל-10% נכות לחמש שנים. השופטת שירלובסקי נתנה פסק דין חלקי שהייתחם לשאלת הנזק בלבד, וקבעה שאם יוחלט שהמדינה אחראית לנוזק שנגרם לזביירי, עליה לשלם לו 730 אלף שקל. הצדדים החליטו להתפשר על 60% מהסכום, כספים שהועברו לזביירי, והתיק נסגר.

למה בחרת להתפשר ולא להמשיך במשפט?

אסן: "ראשית, טובה ציפור אחת ביד משתיים על העץ. ושנית, על אף שבשאלת האחריות היה סיכוי טוב לנצח, עדיין היה סיכוי גם להפסיד. שלא לדבר על כך שגם אם היינו מנצחים, המדינה יכולה להגיש ערעור, וכך המשפט הזה יכול היה להימשך עוד שנים רבות. מהצד האידיאולוגי הרגשנו מסופקים מעצם העובדה, שהמדינה משלמת סכום כסף גדול לפלשתאיניאני שניזוק בעקבות חקירת שב"כ. יש בתשלום הזה סוג מסוים של הודאה."

האם לדעתך יש קשר בין ההכרעה במשפט הזה לבין פסק הדין של בג"ץ בעניין איסור העינויים?

"התביעה של זביירי הוגשה ב-1993. דרך ניהול ההליך המשפטי ורצון המדינה להתפשר התחילו הרבה לפני הבג"ץ. פסק הדין של כבוד השופטת שירלובסקי ניתן בינואר 1999, לפני הבג"ץ. הכספים עצמם שולמו אחרי. נכון שחשיבותו העקרונית וההישג שבתיק זביירי התגבר אחרי פסק הדין של בג"ץ בעניין העינויים, ואחרי ההחלטה להשעות חקיקה שתאפשר עינויים, אך ברמה המעשית יש לו משמעות גדולה. אני שים שניזוק עקב עינויים בחקירות זכאים לקבל את הצדק והפיצוי הספציפיים שמגיעים להם."

אסן שבע רצון מהישגו אך לא משלה את עצמו. "אני לא מאמין שכיום יעמידו לדין חוקרים שחרגו אפילו מדו"ח לנדרוי, כמו שאנחנו יודעים על מה שהתרחש בסוף שנות השמונים ותחילת שנות התשעים במתקני החקירות של השב"כ בטול כרם ובעזה. גם אם לא חל על המעשים האלה חוק התיישנות, הרי ידוע עד כמה קשה להוכיח את מה שנעשה שם בחדרי חררים. אבל משפט זביירי מהווה תקדים לכך, שמי שניזוק ונגרמה לו נכות ראוי לקבל פיצוי, ואם יגיש תביעה הוא עשוי לקבל אותה. כספי הפיצויים האלה אינם פרס. זהו איזשהו תיקון."

עו"ד דן אסן. יש בתשלום הזה סוג מסוים של הודאה

עו"ד דן אסן: "אם למדינה היתה רק חשש קטן להפסיד במשפט - היא לא היתה מוכנה לשלם את הסכום הנכבד שהיא שילמה בהסכם הפשרה. לפי הסכם הפשרה ניתן להסיק שהמדינה העריכה את סיכוייה להפסיד ביותר מ-50%"

עילום: פבל וולברג